

УДК 821.411.21-31.09"20":398.33

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/93-2-44>**Сергій РИБАЛКІН,**

orcid.org/0000-0002-0194-9395

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри східної і слов'янської філології

Київського національного лінгвістичного університету

(Київ, Україна) serhii.rybalkin@knl.u.edu.ua

МІСЯЦЬ ЯК АРХЕТИПНИЙ ОБРАЗ У РОМАНІ САМАР ЯЗБЕК «КАПЛИЦЯ ВІТРУ»

Стаття присвячена аналізу образу місяця як ключового архетипного символу у романі сирійської письменниці Самар Язбек «Каплиця вітру» (2021). Об'єктом дослідження є поетична система роману, а предметом – семантика, функції та символічні виміри образу місяця в контексті воєнної травми та арабської літературної традиції. Мета роботи полягає у виявленні багаторівневої символіки місяця як архетипного образу, що функціонує водночас як свідок трагедії, посередник між життям і смертю та символ незнищенної краси всупереч воєнному хаосу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення специфіки зображення воєнного досвіду в сучасній арабській прозі через призму архетипної образності та магічного реалізму. Роман С. Язбек демонструє унікальне поєднання натуралістичної жорстокості воєнних сцен із ліричною споглядальністю. Місяць виступає не декоративним елементом, а повноцінним учасником наративу, що структурує часопростір твору.

Методологія базується на інтегративному підході, що поєднує методи архетипної критики (К. Юнг, Н. Фрай), семіотичного аналізу образно-символічної системи, наратологічного дослідження та компаративного методу для виявлення зв'язків з арабською поетичною традицією та символікою.

Аналіз показує, що місяць функціонує в кількох вимірах: як свідок і супутник героя в його агонії, медіатор між світами (під місяцем Алі переживає видіння похорону брата), втілення космічного порядку, що протиставляється воєнному хаосу, та символ втраченого раю дитинства. Особливу увагу приділено символіці повного місяця як маркера циклічності, мотиву місячного світла як орієнтира для героя, а також інтертекстуальним зв'язкам з арабською класичною поезією, де місяць асоціюється з красою та духовним просвітленням.

Місяць у романі є багатовимірним архетипним образом, що виконує структуротвірну, символічну та філософську функції, утверджуючи ідею незнищенності космічного порядку перед обличчям воєнної катастрофи.

Ключові слова: архетип, воєнна травма, магічний реалізм, місяць, символіка, сирійська література.

Serhii RYBALKIN,

orcid.org/0000-0002-0194-9395

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Eastern and Slavic Philology

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) serhii.rybalkin@knl.u.edu.ua

THE MOON AS AN ARCHETYPICAL IMAGE IN SAMAR YAZBEK'S NOVEL WHERE THE WIND CALLS HOME

The article is devoted to the analysis of the image of the moon as a key archetypal symbol in the novel "Where the Wind Calls Home" by the Syrian writer Samar Yazbek (2021). The object of the study is the poetic system of the novel, and the subject is the semantics, functions and symbolic dimensions of the image of the moon in the context of war trauma and the Arab literary tradition. The purpose of the work is to reveal the multi-level symbolism of the moon as an archetypal image, which functions simultaneously as a witness to tragedy, a mediator between life and death, and a symbol of indestructible beauty despite the chaos of war.

The relevance of the study is due to the need to understand the specifics of the depiction of war experience in modern Arab prose through the prism of archetypal imagery and magical realism. Yazbek's novel demonstrates a unique combination of naturalistic cruelty of war scenes with lyrical contemplation. The moon acts not as a decorative element, but as a full-fledged participant in the narrative that structures the time-space of the work.

The methodology is based on an integrative approach that combines the methods of archetypal criticism (C. Jung, N. Frye), semiotic analysis of the figurative-symbolic system, narratological research and a comparative method to identify connections with the Arabic poetic tradition and symbolism.

The analysis shows that the moon functions in several dimensions: as a witness and companion of the hero in his agony, a mediator between the worlds (under the moon, Ali experiences a vision of his brother's funeral), the embodiment

of cosmic order, which is opposed to war chaos, and a symbol of the lost paradise of childhood. Particular attention is paid to the symbolism of the full moon as a marker of cyclicity, the motif of moonlight as a guide for the hero, as well as intertextual connections with Arabic classical poetry, where the moon is associated with beauty and spiritual enlightenment.

The moon in the novel is a multidimensional archetypal image that performs structural, symbolic and philosophical functions, affirming the idea of the indestructibility of the cosmic order in the face of military catastrophe.

Key words: archetype, magical realism, moon, symbolism, Syrian literature, war trauma.

Постановка проблеми. Сучасна арабська література, народжена в контексті воєн, революцій та гуманітарних катастроф, шукає нових способів артикуляції травматичного досвіду, що не піддається раціональному осмисленню. Сирійська письменниця Самар Язбек, лауреатка численних міжнародних премій, у романі «Каплиця вітру» (2021, український переклад 2025) звертається до поетики магічного реалізму, щоб передати досвід молодого солдата Алі, який помирає на вершині гори після авіаудару. У цьому тексті, що балансує між натуралістичною жорстокістю воєнних описів та ліричною споглядальністю, особливого значення набуває образ місяця як архетипного символу, що структурує часопростір роману та виконує функцію свідка, посередника між світами та втілення космічного порядку.

Проблема дослідження полягає у з'ясуванні семантичної та функціональної багатовимірності образу місяця в романі Язбек у контексті воєнної травми, екофілософії та арабської культурної традиції. Місяць у творі не є декоративним елементом пейзажу чи традиційним романтичним символом – він постає як активний учасник наративу, що супроводжує героя в його останніх годинах життя. Під місячним світлом відбуваються ключові епізоди: видіння похорону брата, спроби Алі дістатися до дерева, спогади про дитинство у «гніздечку» на даху. Місяць у романі описується як «губчастий» (Язбек, 2025: 128), «блакитний» (Язбек, 2025: 130), такий, що «наближається і віддаляється» (Язбек, 2025: 128), набуваючи ознак одухотвореної істоти.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, роман Язбек репрезентує важливу тенденцію в сучасній літературі про війну – відмову від героїчної риторики на користь інтимного, фрагментованого наративу травмованої свідомості. По-друге, твір демонструє специфіку вираження воєнного досвіду через архетипну образність та екофілософські мотиви, що потребує осмислення в контексті арабської літературної традиції, де місяць історично посідає особливе місце в поезії, символіці та культурній уяві. По-третє, український переклад роману 2025 року видавництва Ніка-Центр актуалізує його прочитання в контексті української воєнної реаль-

ності, де питання репрезентації травми, втрати та пошуку сенсу в хаосі стають надзвичайно значущими.

Незважаючи на зростаючу увагу критики до творчості Язбек (роман був фіналістом Національної книжкової премії США 2024 року)¹, образ місяця як структурного та символічного центру твору залишається недостатньо дослідженим. Наявні рецензії та критичні огляди зосереджуються переважно на антивоєнному посиленні роману, зв'язку героя з природою та алавітською духовною традицією (Dhar, 2024; Rutba, 2025), однак комплексний аналіз астральної образності, зокрема місяця як архетипного символу, що організовує поетичний світ твору, ще не здійснювався. Ця прогалина і визначає необхідність дослідження.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичним підґрунтям дослідження образу місяця як архетипного символу є концепція колективного несвідомого К. Юнга, викладена в праці «Архетипи і колективне несвідоме» (Jung, 1969). Юнг розглядає архетипи як первинні образи, що належать до базового пласту несвідомого та не можуть бути пояснені як особисті надбання, виявляючись спонтанно в снах, міфах та літературі незалежно від культурного середовища. Місяць, за Юнгом, функціонує як архетипний образ, пов'язаний з активацією «місячної свідомості» у психологічній темряві – це лімінальний вимір, де вміст несвідомого проявляється з власною логікою, особливо в переживаннях его-смерті.

Н. Фрай у «Анатомії критики» (Frye, 2020) розвиває теорію символу як архетипу, розуміючи під архетипом комунікативну одиницю, що пов'язує один літературний твір з іншим, сприяючи єдності літературного досвіду. Фрай наголошує на міфічній фазі символізму, де символ розглядається в інтертекстуальній перспективі як частина конвенціональної спадщини літератури. Його метод архетипної критики передбачає розгляд образів у рамках апокаліптичної, демонічної та аналогічної образності, що відповідно репрезентують виконане людське бажання, загрозу цьому бажанню та проміжний людський досвід.

¹ <https://www.nationalbook.org/books/where-the-wind-calls-home/>

Семіотичний підхід до аналізу символічних систем дозволяє розглядати місяць як знак із багатовимірною семантикою. Дослідження М. Хамада (Hamad, 2020) демонструє, що в арабській літературі природні елементи функціонують на літеральному та символічному рівнях, набуваючи різних значень залежно від контексту. Праця про символізм в арабській літературі (Al-Mamari & Zakaria, 2024) підкреслює, що символи – від релігійних до міфологічних і природних – є фундаментальним елементом арабської поетичної традиції, що збагачує тексти та поглиблює їхні значення.

Щодо місяця в арабській культурі, варто відзначити його особливе місце в ісламській традиції та літературі. Дослідження місячної символіки в суфійській поезії та ісламському мистецтві (Li, 2021) показує, що місяць розглядається як проміжна зона між духовною та матеріальною сферами, символ божественної краси та духовного просвітлення. У сучасній арабській літературі місяць зберігає свої традиційні конотації, одночасно набуваючи нових значень у контексті війни та травми.

Стосовно творчості Самар Язбек, критичні огляди зосереджуються переважно на антивоєнній тематиці та екофілософських мотивах її романів (Deknatel, 2021; Tan, 2024). Однак системного аналізу астральної образності, зокрема образу місяця як структуротвірного елемента роману «Каплиця вітру», досі не проводилося, що й визначає наукову новизну нашого дослідження.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі багаторівневої семантики й функцій образу місяця як архетипного символу в романі Самар Язбек «Каплиця вітру», а також у з'ясуванні його ролі в конструюванні часопростору твору, репрезентації воєнної травми та вираженні екофілософських ідей у контексті арабської літературної традиції.

Виклад основного матеріалу. Образ місяця в романі Самар Язбек «Каплиця вітру» функціонує як центральний астральний символ, що організовує часопросторову структуру твору та супроводжує головного героя в його останніх годинах життя. Перша згадка про місяць з'являється в контексті очікування: умираючий Алі, лежачи пораненим біля дерева, усвідомлює, що «Йому потрібно ще кілька ривків, аби торкнутися його стовбура, і він має видратися на нього до того, як настане така знайома темрява ночі. Місячне світло не підведе його й допоможе бачити. Місяць іще не з'явився, але він десь там – невдовзі вийде! У цю ніч місяць має бути повним!» (Язбек, 2025: 97). Ця цитата встановлює кілька важливих семантичних векторів: місяць як надійний помічник («не під-

веде»), як джерело орієнтації у темряві, та як космічний об'єкт із передбачуваним циклом (повний місяць).

Момент появи місяця маркується як подія виняткової ваги: «Нарешті з'явився місяць!» (Язбек, 2025: 114). Це коротке речення, виділене в окремий абзац, набуває характеру одкровення. Алі «бачить його. Спирається головою на стовбур дерева. Чує якісь звуки – схожі на комашині» (Язбек, 2025: 114). Поява місяця синхронізується з пробудженням героя до реальності: «Алі різко піднімає руки, бо прокинувся лише хвилину тому, й усвідомив, що бачить дерево під дивним місячним світлом. Дивним, бо виглядає так, що Алі повірив собі, буцімто у темряві бачить навіть чіткіше» (Язбек, 2025: 114). Парадоксальність «дивного місячного світла», що дозволяє бачити чіткіше в темряві, відсилає до юнгіанської концепції «місячної свідомості» – специфічного модусу сприйняття, що активується в психологічній темряві та межових станах.

Під місячним світлом відбувається трансформація сприйняття реальності – межа між живим і неживим, реальним і маревом розмивається. «Під хитким нічним світлом Алі стали ввижатися справжні чудовиська. Шість... чи сім велетенських кінцівок повзуть до нього; і були там два червоних ока комахи, яку він вважав сараною, що перетворилися на дві палаючі вогнем ями під місяцем» (Язбек, 2025: 128). Місяць у цьому фрагменті постає як каталізатор магічних перетворень – звичайні комахи набувають фантастичних розмірів, стаючи «чудовиськами». Цей мотив відповідає поетиці магічного реалізму, де надприродне органічно вплітається в реалістичну тканину наративу.

Особливо показовим є опис місячного світла як «непевного»: «Де саме вони повзають? Під одягом Алі не може розглянути подробиць, разом із тим під непевним місячним сяйвом йому ввижаються обриси різноманітних дивних чудовиськ, які начебто збираються його проковтнути» (Язбек, 2025: 114). «Непевне» світло місяця стає метафорою межового стану свідомості героя, що балансує між життям і смертю. У наратології такий тип оповіді називається «ненадійним наратором» (Hansen, 2007), проте в романі Язбек це не технічний прийом, а спосіб передати автентичний досвід травмованої свідомості.

Місяць виступає також як свідок роздроблення ідентичності героя: «Сили покидали його, марево тривало. Алі бачив частини свого тіла, що теж відокремились і кружляють тепер навколо дерева. Він помітив свою відірвану п'яту, а сам Алі щосили намагається видряпатися стовбуром дерева вгору»

(Язбек, 2025: 115). Це фрагментоване тіло під місячним світлом нагадує про концепцію К. Юнга щодо розпаду его в кризових станах, коли архетипні образи (у даному випадку місяць) стають єдиними орієнтирами в хаосі.

Унікальною особливістю зображення місяця в романі Язбек є надання йому фізичних, майже тілесних характеристик. У ключовому фрагменті читаємо: «Місяць сяє прямо над ним, і йому не треба робити жодного руху, щоб подивитися на нього. Губчастий місяць, пронизаний прожилками, які змінюються, – Алі добре знає зміни у їхніх кольорах. Сьогодні прожилки здаються синіми й сірими, бо небо чисте, і його зірки такі ж – не змінилися» (Язбек, 2025: 128).

Епітет «губчастий» надає місяцю органічної текстури, а «прожилки» викликають асоціації з кровоносною системою живого організму. Це не традиційний поетичний місяць – срібний, холодний, віддалений. Це місяць, що має майже біологічну природу, здатний «змінюватися». Алі спостерігає за кольоровою динамікою прожилок, що «здаються синіми й сірими», залежно від чистоти неба. Такий рівень уваги до деталей місячної поверхні свідчить про глибоку інтимність стосунків між героєм і небесним світилом.

Далі Язбек розвиває мотив мінливості місяця: «Кілька хвилин тому Алі здалося, що він бачив, як відбувся зорепад, а місяць то наближається і заповнює все довкола, то віддаляється і підстрибує як м'ячик! Місяць точно має бути більший, ніж те, що бачить Алі зараз. Здається, що краї небесного світила розриваються, а потім воно стає таким маленьким, що його ледве можна побачити – щось на кшталт тьмяного мерехтіння, що поступово згасає» (Язбек, 2025: 128). Цей опис передає суб'єктивність сприйняття пораненого героя, для якого місяць перестає бути статичним об'єктом і набуває динаміки, пульсації. Порівняння з м'ячиком, що «підстрибує», деміфологізує традиційний піднесений образ місяця, наближаючи його до дитячого, ігрового світу спогадів Алі.

Критичним є усвідомлення героєм причини цих трансформацій: «Минув якийсь час, і Алі усвідомив, що це його повіки опустилися, місяць залишився незмінним – просто Алі несла було більше розплющити очі» (Язбек, 2025: 128). Тут Язбек майстерно балансує між суб'єктивним (фізична слабкість героя) та об'єктивним (незмінність місяця), демонструючи, що архетипний образ існує незалежно від стану того, хто його споглядає, але сприйняття цього образу цілковито залежить від фізичного й психічного стану спостерігача.

Образ місяця в романі тісно пов'язаний з ідеєю циклічності, повторюваності, вічного повернення. Ця ідея експліцитно виражена в роздумах героя про природний порядок: він «вважав це частиною природного порядку життя та його ролей, як чергування сонця й місяця» (Язбек, 2025: 58). Місяць і сонце постають як космічні годинники, що відмірюють час незалежно від людських трагедій. Ця думка повторюється кілька разів у тексті: «Сонце й місяць чергуються вгорі, де лушиться світло й темрява, і кожне з них між гілками дерева в його очах нагадує яблуко» (Язбек, 2025: 50–51).

Порівняння місяця з яблуком – не випадкове. Воно відсилає до біблійного міфу про пізнання добра і зла, про втрату раю. Для Алі, який спостерігав за грою світла й тіні в своєму «гніздечку» на даху, місяць і сонце були частиною втраченого раю дитинства, коли «він простягав руку, коли текли» ці світила між гілками. Циклічність небесних тіл протиставляється лінійності людського життя, що має початок і кінець.

Особливого значення набуває мотив повного місяця. Алі очікує саме повного місяця: «У цю ніч місяць має бути повним!» (Язбек, 2025: 97). Коли місяць з'являється, герой перевіряє: «Потім підвів погляд на місяць – він усе ще був повним. Це означало, що Алі не марить» (Язбек, 2025: 115). Повний місяць стає критерієм реальності, способом верифікації власного існування. У міфологічній традиції повний місяць асоціюється з завершеністю, цілісністю, кульмінацією. Для Алі повний місяць є свідком кульмінації його короткого життя – моменту смерті, який парадоксально є і моментом найбільшої ясності бачення.

Місяць у романі функціонує також як символ втраченого раю дитинства, гармонійного співіснування з космосом. Найбільш розгорнуто ця тема представлена в спогадах Алі про його «гніздечко» – халабуду на даху батьківського дому. Алі «обожнював свою халабуду, або гніздечко – як він ще його називав, бо звідти міг бачити увесь світ, а водну гладь, яку він спостерігав удалечині, він вважав своїм особистим телевизором» (Язбек, 2025: 131). У цьому просторі відбувалося споглядання місяця як акту інтимного спілкування: «Алі надавав перевагу своєму гніздечку на даху їхньої хати, він вважав свою халабуду кращою за телевизор, там і екран був ширший – він виходив на весь всесвіт, й Алі міг дивитися на зоряне небо і спостерігати за місяцем» (Язбек, 2025: 130).

Протиставлення «гніздечка» телевизору є принциповим. Телевізор для Алі асоціюється зі світом війни, пропаганди, насильства – він «терпіти не міг телевизор» (Язбек, 2025: 130). Натомість

мість споглядання місяця є актом повернення до автентичного, допропагандистського способу буття. «Небесне світило саме приходило до нього в гості, бо дім Алі був сусідом місяцеві» (Язбек, 2025: 131). Метафора сусідства надзвичайно важлива – вона скасовує астрономічну відстань, робить космос інтимним, домашнім простором. Місяць не є віддаленим небесним тілом, а «сусідом», з яким можна вести мовчазну розмову.

Алі виробив власну, інтуїтивну космологію, що суперечить шкільному знанню: «Алі з цим зараз не погоджувався, він гадав, що місяць тяжіє до блакитного кольору і що це небо надає йому тієї синяви, а не сонце, як їх учили в школі» (Язбек, 2025: 130). Це заперечення офіційного знання є актом духовного опору. Алі довіряє власному досвіду споглядання більше, ніж тому, «що чув чи бачив про місяць по телевізору». Його місяць – «лише ілюзія, лише великий кружечок світла – без кольору, без форми, без запаху» (Язбек, 2025: 130). Ця позірна редукція насправді є апофатичним способом опису – через заперечення атрибутів Алі наближається до сутності місяця як чистого світла, феномену свідомості.

Унікальною є гра уяви Алі з місяцем як з об'єктом для гойдання. «Алі сподобалась ідея звернутися до місяця: «Нумо!» Він думав над тим, що на молодому місяці, мабуть, було би зручно погойдатися, але, коли місяць повний, круглий, це дуже важко зробити. Якби Алі погойдався на ньому, перебуваючи у своїй халабуді на вершині гори, місяць зміг би закинути його до найдавшої зірки, він же бо був такий собі губчастий і еластичний» (Язбек, 2025: 130).

Ця фантазія про гойдання на місяці має кілька рівнів прочитання. По-перше, це дитяча гра уяви, що відсилає до казкових мотивів подорожі на місяць. По-друге, це утопічна мрія про політ, про звільнення від земного тяжіння, від тілесності, від болю. По-третє, це спосіб взаємодії з космосом не через наукове знання, а через тілесну практику – гойдання є ритмічним рухом, що наслідує космічні цикли. Епітети «губчастий і еластичний» надають місяцю дитячої матеріальності, перетворюючи його на іграшку, на об'єкт, з яким можна фізично контактувати.

Важливо, що молодий місяць видається Алі зручнішим для гойдання, ніж повний. Це пов'язано з формою – серп можна вхопити, на ньому можна сидіти, тоді як повний місяць слизький, круглий. Але саме повний місяць супроводжує Алі в його останню ніч, і цей парадокс (незручний для гойдання, але ідеальний для споглядання повний місяць) підкреслює, що час дитячих ігор минув – настав час фінального свідчення.

Функціонально місяць у романі є орієнтиром для героя, який намагається дістатися до дерева. «Алі помітив, що втратив місячне світло. Де ж воно... Не видно! Алі знає, що синє саяво навколо нього означає, що місяць все ще над деревом, і він чекає, щоб просунутися вперед. Якщо він просується й опиниться біля стовбура, гілки не дозволять місяцю освітити те, що він бачить, і це означає, що він дістався до стовбура й гілки затулили місяць. Він виконав своє завдання, каже Алі собі!» (Язбек, 2025: 131).

У цьому фрагменті місячне світло функціонує як система навігації. Алі розробив чітку логіку: наявність або відсутність місячного світла вказує на його позицію відносно дерева. «Синє саяво» місяця стає маркером безпечної дистанції, а зникнення світла означає досягнення мети. Місяць тут постає як співучасник останнього шляху героя, як провідник, що освітлює дорогу. Це відповідає архетипній функції місяця в міфології багатьох культур, зокрема в арабській традиції, де місяць традиційно асоціювався з провідництвом караванів у нічній пустелі.

Місяць у романі тісно пов'язаний із процесами пам'яті. «Місяць залишав фіолетові тіні на всьому, що Алі бачив» (Язбек, 2025: 129). Ці «фіолетові тіні» є не просто фізичним явищем, а метафорою спогадів, що забарвлюють теперішнє. Під місячним світлом Алі переживає низку спогадів: похорон брата, сцену на блокуванні, епізоди з дитинства. Місяць стає каталізатором мнемонічних процесів, дозволяючи героєві в останні години життя здійснити ревізію пройденого шляху.

Особливо важливим є момент, коли місяць допомагає Алі усвідомити реальність: «Потім підвів погляд на місяць – він усе ще був повним. Це означало, що Алі не марить, що частини його тіла розходяться прямо в нього перед очима, і він спостерігає за цим, але це не він! А як йому повірити, що це не він?» (Язбек, 2025: 115). Місяць стає критерієм розрізнення між реальністю і маренням. Незмінність повного місяця гарантує, що те, що відбувається, не є просто галюцинацією. Парадоксально, але саме архетипний, універсальний символ (місяць) дозволяє героєві зберегти відчуття індивідуальної реальності в умовах тотального розпаду.

Важливим аспектом функціонування образу місяця є його протиставлення технологічним медіа, зокрема телевізору. Алі неодноразово підкреслює свою недовіру до медіатизованого знання про місяць: «Загалом, Алі не вірив нічому, що чув чи бачив про місяць по телевізору, звісно, він взагалі нечасто дивився телевізор, і то завжди зі сво-

їми родичами – братами та сестрами. Алі терпіти не міг телевизор і телефон мобільний теж ненавидів – його незадовго до смерті отримав старший брат» (Язбек, 2025: 130).

Ця недовіра не є просто технофобією. Вона вкорінена в глибшому конфлікті між безпосереднім, тілесним досвідом споглядання й опосередкованим, відчуженим знанням. Телевизор у романі асоціюється зі світом пропаганди (офіційне телебачення показує відео про «ворогів, що вбивають, ріжуть і живуть серед них») (Язбек, 2025: 125), із насильством, із війною. Місяць, навпаки, є символом доцивілізаційного, автентичного способу буття, коли людина перебувала у безпосередньому контакті з космосом.

Протиставлення «гніздечка» і телевизора є програмним: гніздечко дає доступ до «екрану», що «виходив на весь всесвіт», тоді як телевизор показує лише те, що дозволяє цензура. Місяць є символом свободи погляду, свободи інтерпретації. Алі може бачити місяць таким, яким він є для нього (губчастий, блакитний, з прожилками), не будучи примушеним прийняти офіційну версію (срібний, без кольору). Ця свобода інтерпретації є єдиною формою опору, доступною для героя в тоталітарному суспільстві, де навіть приватне життя підлягає контролю.

На найглибшому філософському рівні місяць у романі функціонує як символ космічного порядку, що протиставляється воєнному хаосу. Війна в романі зображена як сила дезінтеграції – вона розриває тіла (відірвана п'ята Алі, відрізане вухо), руйнує родини (похорон брата, призов Алі), знищує природу (бомбардування на горі біля дерева). Місяць, навпаки, є символом цілісності, циклічності, передбачуваності.

Коли все навколо Алі розпадається – його тіло, його свідомість, його спогади, – місяць залишається сталим. «Місяць залишився незмінним» (Язбек, 2025: 128), – ця фраза повторюється у тексті, набуваючи характеру мантри. Незмінність місяця є гарантією того, що всесвіт не перестав існувати, що космічний порядок зберігається попри людське насильство. У цьому сенсі місяць у романі Язбек виконує функцію, подібну до функції зірок у філософії стоїків, – він нагадує про вічність і про нікчемність людських пристрастей перед обличчям космосу.

Водночас місяць не є байдужим свідком. Він «освітлює» шлях Алі, «супроводжує» його, «приходить у гості». Антропоморфізація місяця робить його не холодним космічним об'єктом, а співчутливою присутністю. Місяць бачить те, що відбувається на землі, і його світло є формою свідчення.

У традиції арабської поезії місяць часто виступав як свідок кохання, розлуки, туги. У Язбек місяць стає свідком іншого типу – свідком війни, смерті, марності жертви.

Важливо розглянути взаємодію двох центральних природних символів роману – місяця і дерева. Вони не конкурують, а доповнюють одне одного. Дерево є вертикальною віссю, що з'єднує землю й небо, корені і крону. Місяць є горизонтальним орієнтиром, що рухається по небосхилу. Дерево статичне, місяць динамічний. Дерево пам'ятає (віковичний дуб біля каплиці), місяць циклічно оновлюється.

У ключовому описі ці два символи зливаються: «Місяць був незвичайний – великий, чіткіший, ніж мав би бути, ближчий до нього, аніж усі люди. Місяць свіжий і підвішений на верхівці дуба, освітлює все навколо – ось він, отже, небесний красень був тут заради нього!» (Язбек, 2025: 129–130). Місяць «підвішений на верхівці дуба» – ця візуальна метафора передає ілюзію оптичної перспективи, коли місяць здається таким близьким, що його можна торкнутися, піднявшись на дерево. Для Алі, який мріє дістатися до дерева і зійти на гілку, місяць стає буквально досяжною метою.

Епітет «небесний красень» надає місяцю антропоморфних рис, перетворюючи його на персонажа, який «був тут заради нього». Ця егоцентрична проекція характерна для дитячого мислення і водночас для містичного досвіду, коли космос сприймається як особистісно звернений до індивіда. Місяць приходить спеціально для Алі, щоб бути свідком його останніх годин, щоб освітити його шлях до дерева, щоб нагадати про красу всесвіту перед лицем смерті.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження образу місяця як архетипного символу в романі Самар Язбек «Каплиця вітру» дозволяє сформулювати низку важливих висновків щодо функціонування астральної образності в сучасній арабській воєнній прозі.

По-перше, місяць у романі функціонує як багаторівневий архетипний символ, що одночасно виконує структурно-композиційну (організовує часопростір твору), наративну (орієнтир для героя), символічну (репрезентує космічний порядок проти воєнного хаосу) та психологічну (каталізує мнемонічні процеси) функції. Ця поліфункціональність відповідає юнгіанській концепції архетипу як багатовимірного феномену колективного несвідомого.

По-друге, специфіка зображення місяця полягає в надзвичайній тілесності опису. Епітети «губчастий», «пронизаний прожилками», «еластич-

ний» деміфологізують традиційний поетичний образ, наближаючи його до живого організму. Така тілесність контрастує з фрагментацією тіла героя, підкреслюючи цілісність космосу на противагу розпаду індивідуального тіла під впливом воєнного насильства.

По-третє, місяць втілює альтернативну епістемологію – спосіб пізнання, що протиставляється офіційному знанню. Опозиція «гніздечка» (простір автентичного споглядання) і телевізора (інструмент пропаганди) є ключовою для розуміння антивоєнного послуху роману. Місяць символізує свободу інтерпретації, право бачити світ по-своєму як єдину форму духовного опору.

По-четверте, взаємодія місяця і дерева створює складну символічну систему: дерево репрезентує вертикальну вісь, місяць – горизонтальний орієнтир циклічного часу. Їхня синергія створює єди-

ний екофілософський космос, де природа постає як альтернатива людському насильству.

Перспективи подальших досліджень окреслюються в кількох напрямках: компаративне дослідження астральної образності в сучасній арабській воєнній прозі; вивчення рецепції роману в українському контексті, де воєнна тематика набула особливої актуальності; дослідження гендерного аспекту творчості Язбек; розширення методологічного інструментарію через залучення екокритичних підходів; аналіз поезики магічного реалізму в сучасній арабській прозі як способу осмислення травми.

Загалом, місяць у романі Самар Язбек є не лише поетичним образом, а й філософською категорією, що дозволяє осмислити місце людини у всесвіті перед обличчям смерті, утвердити гідність і красу буття всупереч тотальному насильству війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Язбек С. Капля вітру. Київ : Ніка-Центр, 2025. 136 с.
2. Al-Mamari A., & Zakaria Z. Symbolism in Arabic literature: Mourid Barghouti as a Model. *Ibn Khaldoun Journal for Studies and Researches*, 4(11), 1–25. <https://doi.org/10.56989/benkj.v4i11.1296>, 2024.
3. Deknatel F. 'Syria is Like a Planet in my Head': Novelist Samar Yazbek on Writing in Exile. *The DAWN Journal*, 2021.
4. Dhar M. "Where the Wind Calls Home" by Samar Yazbek. *Asian Review of Books, Arts & Culture*, 2024.
5. Frye N. *Anatomy of criticism: Four essays*. Princeton University Press, 2020.
6. Hamad M. Symbolism of Water in Classic and Modern Arabic Literature. *International Journal of Language and Literary Studies*, 2(4), 258–265. <https://doi.org/10.36892/ijlls.v2i4.367>, 2020.
7. Hansen P. Reconsidering the unreliable narrator. *Semiotica* 165-1/4, 227–246. <https://www.doi.org/10.1515/SEM.2007.041>, 2007.
8. Jung C. *The archetypes and the collective unconscious* (2nd ed.). Princeton University Press. (Bollingen Series XX, Vol. 9, Part 1), 1969.
9. Li J. *Walking under the Moonlight: The Moon symbolism in Sufi Poetry and Islamic Art*, 2021.
10. Rutba I. Review: *Where the Wind Calls Home* by Samar Yazbek. *Hindustan Times*, 2025.
11. Tan A. *Scream of Freedom: Samar Yazbek and Leri Price on Where the Wind Calls Home*. Asymptote. Book Club, Interviews, 2024.
12. Yazbek S. رمس لکبزي. حيرل اقم. ايل اطي. حيرل اقم. رمس لکبزي. 2021.

REFERENCES

1. Yazbek S. (2025) *Kaplytsya vitru*. [Where the Wind Calls Home]. Kyiv: Nika-Centre, 136 p. [in Ukrainian].
2. Al-Mamari, A. & Zakaria, Z. (2024) Symbolism in Arabic literature: Mourid Barghouti as a Model. *Ibn Khaldoun Journal for Studies and Researches*, 4(11), 1–25. <https://doi.org/10.56989/benkj.v4i11.1296>.
3. Deknatel, F. (2021) 'Syria is Like a Planet in my Head': Novelist Samar Yazbek on Writing in Exile. *The DAWN Journal*.
4. Dhar, M. (2024) "Where the Wind Calls Home" by Samar Yazbek. *Asian Review of Books, Arts & Culture*.
5. Frye, N. (2020) *Anatomy of criticism: Four essays*. Princeton University Press.
6. Hamad, M. (2020) Symbolism of Water in Classic and Modern Arabic Literature. *International Journal of Language and Literary Studies*, 2(4), 258–265. <https://doi.org/10.36892/ijlls.v2i4.367>.
7. Hansen, P. (2007) Reconsidering the unreliable narrator. *Semiotica* 165-1/4, 227–246. <https://www.doi.org/10.1515/SEM.2007.041>.
8. Jung, C. G. (1969) *The archetypes and the collective unconscious* (2nd ed.). Princeton University Press. (Bollingen Series XX, Vol. 9, Part 1).
9. Li, J. (2021) *Walking under the Moonlight: The Moon symbolism in Sufi Poetry and Islamic Art*.
10. Rutba, I. (2025) Review: *Where the Wind Calls Home* by Samar Yazbek. *Hindustan Times*.
11. Tan, A. (2024) *Scream of Freedom: Samar Yazbek and Leri Price on Where the Wind Calls Home*. Asymptote. Book Club, Interviews.
12. Yazbek, S. (2021) *Maqam al-Rih*. [Where the Wind Calls Home]. Milano: Al-Mutawassit, 144 p. [in Arabic].

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025